

Białystok, 14-09-2022 r.

**PODLASKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW
DELEGATURA w ŁOMŻY
18-400 Łomża, ul. Nowa 2
tel./fax 86/216-34-08**

Ł.5183.2.2022.IT

**Pan Andrzej Zdzisław Garlicki
Z-ca Prezydenta Miasta Łomża
Stary Rynek 14, 18-400 Łomża**

Odpowiadając na wniosek z dnia 27.04.2022 r. w sprawie wydania zaleceń konserwatorskich, o których mowa w art. 27 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840), w związku z wykonywaniem dokumentacji technicznej rewitalizacji Parku Ludowego w Łomży – informuję, że **sformułowanie szczegółowych zaleceń oraz prowadzenie prac projektowych wymaga opracowania inwentaryzacji zieleni oraz dokumentacji studialnej**, ponieważ dokumenty znajdujące się w tym urzędzie są niewystarczające do prawidłowego rozpoznania zabytku. Brak jest aktualnej inwentaryzacji zieleni. Również historia zabytku, a w szczególności analiza „ewolucji układu przestrzennego” w dokumentacjach ewidencyjnych parku nie została oparta na żadnych archiwalnych materiałach kartograficznych i ikonograficznych, tj.: „Ewidencja parku zabytkowego w Łomży przy ul. Świerczewskiego” (DODA S., NIETUPSKI T., 1983, m-pis), „Inwentaryzacja szczegółowa drzew i krzewów w Parku Ludowym w Łomży” (BANIUKIEWICZ E., 1987, m-pis), „Ekspertyza określająca wytyczne postępowania i zabezpieczenia roślinności na terenie Parku Ludowego w Łomży” (BANIUKIEWICZ E., 1987, m-pis) oraz „Inwentaryzacja zieleni w Parku Ludowym w Łomży przy ul. Al. Legionów” (BORAWSKA E., 1995, m-pis).

W związku z powyższym możliwe jest sformułowanie jedynie podstawowych zaleceń konserwatorskich, ujętych poniżej, z zaznaczeniem, że i one mogą zostać zweryfikowane po uzyskaniu bardziej szczegółowych opracowań dotyczących przedmiotowego parku.

I. UWARUNKOWANIA KONSERWATORSKIE

Uwarunkowania historyczne:

Na potrzeby niniejszego postępowania przeprowadzono dodatkową kwerendę archiwalną i biblioteczną w tym urzędzie, w Archiwum Państwowym w Białymstoku Oddz. w Łomży, w zasobach internetowych, a także przeprowadzono oględziny zabytku w terenie. Na tej podstawie ustalono, że w historii przedmiotowego parku miejskiego w Łomży można wskazać pewne etapy.

1. Z dokumentów znajdujących się w tym delegaturze wynika, że założenie parku przypada na pierwsze dziesięciolecie XX w. Powstał on na planie trapezu prostokątnego („ścięty” bok w części południowo-zachodniej) i granice te pozostały niezmiennicze do dnia dzisiejszego. Wnętrze natomiast ulegało przemianom. Najwcześniejszy znany nam układ przestrzenny parku zachował się na mapach z lat 1923 i 1927. Opierał się na alejach poprowadzonych po przekątnej między narożnikami parku z centralnie ułożoną dużą kwaterą na przecięciu tychże alei – w kształcie koła lub do niego zbliżonym i najprawdopodobniej wypełniona mniejszymi rabatami. Z opisów zawartych we wspomianej na początku ewidencji parkowej wynika, że w latach 1920-1939 do parku prowadziły dwa wejścia: przy Szkole Mierniczej (później tzw. Szkole Drzewnej, ob. OKE w Łomży) i na zbiegu ulic Gen. K. Świerczewskiego (ob. Aleja Legionów) i M. Kopernika – zachowane do dziś. W tamtym czasie na terenie parku funkcjonowały drewniana altana, boisko do gry w koszykówkę i szalet, a teren był otoczony metalową siatką – elementy te nie zachowały się.
2. W następnych latach nastąpiły gruntowne zmiany kompozycyjne, ponieważ na mapach z lat 40. XX w. widnieje całkowicie odmienny już układ przestrzenny parku. Jego podstawę stanowi prosty układ geometryczny utworzony z alei obwodowej poprowadzonej wokół całego założenia w pewnej odległości od jego granic, której wewnątrz podzielono dwoma poprzecznymi alejami na trzy równe części. Skrajne wewnątrz parkowe utworzone w wyniku ww. podziału przybrały częściowo zaokrąglone kształty,

natomiast łączące je część środkowa została dodatkowo przecięta jedną aleją skośnie biegnącą z północnego wschodu na południowy zachód, dzieląca tę część na dwie trójkątne kwatery.

3. W latach 60. XX w. dosadzono drzewa i krzewy, wykonano 2 okrągłe klomby obsadzone różami, postawiono ławki i oświetlenie na betonowych słupach.
4. Na mapie ewidencyjnej z lat 80. XX w. pojawiają się ścieżki odchodzące od głównej alei obwodowej w stronę granic założenia, dzieląc przestrzeń wokół tejże alei obwodowej na mniejsze kwatery. W latach 90. przeprowadzono rewitalizację, w ramach której wykonano m.in. żwirowe nawierzchnie i przeprowadzono prace pielęgnacyjne zieleni. Sam układ komunikacyjny nie uległ istotnym zmianom w stosunku do ww. stanu z lat 80. – pojawiła się jedna dodatkowa alejka (najprawdopodobniej wydeptana przez użytkowników parku, później częściowo utwardzona) przecinająca skośnie północno-wschodnią kwaterę z omawianego powyżej trójpodziału terenu wewnątrz alei obwodowej, zlikwidowano zaś podział terenu wokół tejże alei obwodowej na mniejsze kwatery.
5. Stan obecny zweryfikowano podczas oględzin w terenie. Ustalono, że poprzeczna aleja dzieląca aleję obwodową ze wschodu na zachód, wydzielająca pierwszą z trzech głównych kwater (licząc od najbardziej wysuniętej na północ), zarosła darnią/zanikła, ale jej umiejscowienie jest wciąż dobrze czytelne w układzie drzewostanu. Jednocześnie powstała jeszcze jedna dodatkowa alejka (najprawdopodobniej wydeptana przez użytkowników parku, później częściowo utwardzona) przecinająca skośnie południowo-zachodnią kwaterę z omawianego powyżej trójpodziału terenu wewnątrz alei obwodowej.

Mając na uwadze powyższą analizę, można uznać, że ukształtowany najprawdopodobniej w latach 30. XX w. ogólny układ przestrzenny parku, tj. ciągi komunikacyjne i główne kwatery, pozostał bardzo czytelny i w głównej mierze nienaruszony do dnia dzisiejszego – na planach z lat 80. i 90. XX w. wciąż wyraźnie czytelne są aleja obwodowa i wypełniające ją kwatery, a w późniejszych latach nie prowadzono w parku żadnych prac mogących skutkować zmianą głównej kompozycji przestrzennej. Natomiast pewnym przemianom z pewnością ulegał drzewostan – w wyniku rewitalizacji z lat 90., a także w wyniku naturalnego obumierania części drzew i ich późniejszego odsadzania – jego ewolucja jest jednak trudna do prześledzenia ze względu na brak szczegółowych inwentaryzacji zarówno z początków istnienia parku, jak i najnowszych.

Uwarunkowania prawne:

1. Zalecenia konserwatorskie określają sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być w danym zabytku wprowadzone.
2. Przedmiotowy park miejski został wpisany do rejestru zabytków decyzją WKZ w Łomży z dn. 16.12.1985 r. pod nr 220 jako Park Ludowy w Łomży. Z treści decyzji wynika, że został on założony w 1904 r. jako park miejski/spacerowy i do chwili obecnej zachował pierwotne granice. Na wartości zabytkowe składają się: układ przestrzenny z systemem alejek spacerowych oraz drzewostan – starodrzew reprezentowany głównie przez klon zwyczajny, grab zwyczajny, topolę osikę, kasztanowiec zwyczajny, dąb szypułkowy. Granice ochrony konserwatorskiej oznaczono na planie w skali 1:1000, stanowiącym integralną część ww. decyzji o wpisie do rejestru. Wpis do rejestru zabytków stanowi prawną formę ochrony zabytków, której mowa w art. 7 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Na podstawie art. 6 ust. 1 lit. g ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Park Ludowy w Łomży jest zabytkiem nieruchomym, który podlega ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania.
3. W związku z faktem, iż ww. park jest zabytkiem wpisanym do rejestru zabytków, obowiązują przepisy art. 36 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 poz. 840 ze zm.), stanowiącymi, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni lub

podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru.

Usunięcie drzew z terenu ww. parku wymaga uzyskania także dodatkowego zezwolenia, na podstawie przepisów art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 ze zm.), w związku art. 36 ust. 1 pkt 1 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. W obowiązującej ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, poza ogólnie sformułowanymi zasadami ochrony (art. 4) i opieki nad zabytkami (art. 5) brak definicji zabytkowego parku czy ogrodu określającej przedmiot i zakres ochrony. Obok przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dokumentem regulującym zasady utrzymania, ochrony, konserwacji i restauracji ogrodów historycznych jest Międzynarodowa Karta Ogrodów Historycznych, tzw. Karta Florencka przyjęta w 1981 r. przez Międzynarodowy Komitet ICOMOS-IFLA ds. Ogrodów Historycznych. Karta Florencka definiuje ogród historyczny (w tym park) jako kompozycję architektoniczno-roślinną, obejmującą rozplanowanie wraz z rzeźbą terenu, zespoły roślinne (rodzaje, rozmiary, grę kolorów, ich zgrupowanie i wysokość), elementy konstrukcyjne i dekoracyjne, wody ruchome i stojące. Z powyższej definicji wynika przedmiot i zakres ochrony w odniesieniu do zabytkowych parków i ogrodów oraz zakres zainteresowania konserwatorskiego w przypadku ich konserwacji i restauracji.

II. ZALECENIA KONSERWATORSKIE

1. Zaleca się zachowanie wartości zabytkowych parku (materialnych i niematerialnych), których nośnikiem jest struktura materialna zabytku, czyli substancja zabytkowa (przede wszystkim starodrzew i nawarstwienia drzewostanu, historyczne rozplanowanie, główne ciągi komunikacyjne, kompozycja zielona itd.) oraz wygląd zabytku.
2. Zaleca się wykonanie mapy zasadniczej terenu zgodnej z rozporządzeniem Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 2 listopada 2015 r. wraz z tzw. pomiarami uzupełniającymi, tj. treściami dotyczącymi cech kompozycji parku (oznaczone np. karpy drzew, złomy i wywroty, skupiny drzew i krzewów, elementy małej architektury, formy ukształtowania terenu, ślady układu dróg itp.).
3. Zaleca się wykonanie inwentaryzacji szaty roślinnej parku, dokumentującej elementy szaty roślinnej, istniejące na terenie objętym inwentaryzacją w dacie pomiaru, w tym ich rozmieszczenie, skład gatunkowy (z uwzględnieniem odmian), parametry wielkości, stan zdrowotny, obecność form komponowanych i innych cech uznanych za istotne.
4. Zaleca się wykonanie dokumentacji studialnej będącej zbiorem informacji historyczno-konserwatorskich o zabytkowym Parku Ludowym w Łomży, uzyskanych w wyniku ich badań, analiz oraz waloryzacji.
5. Zaleca się wykonanie projektu „rewitalizacji” parku/ konserwatorskiego, po wykonaniu i na podstawie powyższych opracowań oraz z uwzględnieniem w ww. projekcie części dot. gospodarki drzewostanem i poniższych zaleceń.
6. Zaleca się zachowanie i uczytlnienie głównego układu kompozycyjno-komunikacyjnego parku, utworzonego najprawdopodobniej w latach 30. XX w., tj.:
 - zachowanie okalającej wewnątrz parku alei obwodowej (lit. A) i wyznaczonych wewnątrz niej trzech głównych kwater – środkowa dodatkowo podzielona poprzecznie na dwie trójkątne kwatery (nr 1, 2a, 2b, 3);
 - uczytlnienie obecnie zadarnionej alei wewnątrz obwodnicy, wydzielającej kwaterę północną (lit. B) – dobrze czytelna w układzie roślinności.
7. Zaleca się zachowanie dwóch historycznych wejść do parku: przy Szkole Mierniczej (później tzw. Szkole Drzewnej, ob. OKE w Łomży) i na zbiegu ulic Gen. K. Świerczewskiego (ob. Aleja Legionów) i M. Kopernika.

8. Zaleca się zlikwidowanie wytworzonych od lat 80. XX w. do dziś dwóch alejek (lit. b i c) przecinających poprzecznie północną i południową kwaterę (nr 1 i 3) wewnątrz alei obwodowej (lit. A) lub, jeśli stwierdzi się, że są one istotne komunikacyjnie, zachowanie ich w formie jak najmniej widocznej w murawie, np. z zastosowaniem geokrat lub podobnej technologii.
9. Zaleca się wykonanie ciągów komunikacyjnych z nawierzchni mineralnych (wodoprzepuszczalnych, w naturalnej kolorystyce) i z zastosowaniem jak najmniej widocznych krawężników (geobordery lub w podobnej technologii) – ze względu na niedużą powierzchnię parku, nie należy „przytłaczać” przestrzeni dodatkowymi, ciężkimi konstrukcjami.
10. Zaleca się wykonanie profesjonalnych zabiegów sanitarno-pielęgnacyjnych drzew, poprzedzonych oceną stanu zdrowotnego tychże – dostosowanych do materii zabytkowej i zgodnych ze sztuką arborystyczną.
11. Zaleca się szczególnie staranne uzupełnienie pasa zieleni buforowej od strony Alei Legionów celem odgródzenia wnętrza parkowego od ruchliwej ulicy i zredukowania miejskiego zgiełku.
12. Zaleca się stosowanie w projektowaniu nowej roślinności gatunków przede wszystkim zgodnych z ewidencją parkową oraz wynikających z pogłębionej kwerendy archiwalnej/opracowań studialnych – z dopuszczeniem gatunków w odmianach i wprowadzania nowych (szczególnie w parterze), pod warunkiem, że nie zdominują one historycznego składu gatunkowego. Zaleca się z stosowanie drzew, krzewów, bylin o zróżnicowanych pokrojach, kolorystyce, okresie kwitnienia/ozdobności.
13. Dopuszcza się zastosowanie współczesnych form małej architektury (oświetlenie, ławki, altana itd.) pod warunkiem, że zaprojektowane rozwiązania nie będą skutkowały uszczerbkiem dla wartości zabytku, tj. nie spowodują pogorszenia wyglądu.
14. Dopuszcza się wprowadzenie do przestrzeni parkowej plac zabaw dla dzieci, przy jednoczesnym zaleceniu lokowania go we wschodniej części parku, w pobliżu bloków mieszkalnych, tj. częściowo w granicach wpisu do rejestru lub w całości poza nimi – park płynnie łączy się z nasadzeniami przy budynkach mieszkalnych, tworząc jednolitą całość. Lokalizacja w tym miejscu pozwoli uniknąć zaburzenia głównego układu komunikacyjno-kompozycyjnego oraz zminimalizuje potrzebę usuwania drzew, przy jednoczesnym zachowaniu wizualno-komunikacyjnego połączenia pomiędzy główną częścią parku a zielenią osiedlową.

IV. PODSUMOWANIE

Z konserwatorskiego punktu widzenia obecny stan parku wymaga przede wszystkim profesjonalnych prac przy drzewostanie, ucytelnienia najbardziej utrwalonego układu komunikacyjnego widocznego na mapach z lat 40. XX w. oraz wymiany nawierzchni, które nie przetrwały próby czasu. Park jest stosunkowo niewielkim założeniem, a fakt jego położenia wzdłuż ruchliwej arterii komunikacyjnej odbiera mu w znacznej mierze jego pierwotny rekreacyjny charakter. Z drugiej strony sąsiedztwo z osiedlem mieszkaniowym wydaje się być przesłanką do próby przywrócenia tej funkcji.

Niemniej jednak, jak wspomniano na wstępie, dopiero rzetelne opracowanie studialne oraz inwentaryzacja szaty roślinnej mogą stanowić podstawę do dalszych, szczegółowych rozstrzygnięć w kwestiach podniesionych we wniosku o wydanie zaleceń.

Jednocześnie informujemy, że standardy konserwatorskie dotyczące projektowania i prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich w zabytkowych parkach i ogrodach zostały określone w dokumentach stanowiących załączniki do pisma Generalnego Konserwatora Zabytków z dnia 6 marca 2019 r., DOZ.6521.14.2019.DJ, opublikowane w Kurierze Konserwatorskim Nr 19 z 2020 r. i dostępne na stronie nid.pl/standardy/standardy_konserwatorskie:

1. Zalecenia do wykonywania mapy zasadniczej na potrzeby opracowania dokumentacji studialno-projektowych z zakresu konserwacji i restauracji parków i ogrodów (...) wpisanych do rejestru.
2. Zalecenia do inwentaryzacji szaty roślinnej w parkach i ogrodach (...) wpisanych do rejestru.
3. Zalecenia do opracowania projektu gospodarki drzewostanem (...) wpisanych do rejestru.

oraz w dokumentach stanowiących załączniki do pisma Generalnego Konserwatora Zabytków z dnia 19 listopada 2021 r., DOZ-KiNK.070.15.2021.WJ-KP, dostępne na stronie nid.pl/standardy/standardy_konserwatorskie:

1. Zalecenia do opracowania dokumentacji studialnej (...)
2. Zalecenia do wykonania projektu koncepcyjnego (...)
3. Zalecenia do opracowania projektu budowlanego (...)
4. Zalecenia do opracowania projektu wykonawczego z zakresu zieleni(...)
5. Zalecenia do opracowania projektu gospodarki drzewostanem (...) – uzupełnienie zaleceń z 2019 r.

Z up. Podlaskiego Wojewódzkiego
Konserwatora Zabytków

Irena Iwaniuk
p.o. Kierownika Delegatury
[Dokument podpisany elektronicznie]

Sprawę prowadzi: I. Targ

Informacja o przetwarzaniu danych osobowych

Administratorem podanych danych osobowych jest Podlaski Wojewódzki Konserwator Zabytków, reprezentujący Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Białymstoku, z siedzibą przy ul. Dojlidy Fabryczne 23, 15-554 Białystok, tel.: 85 74 12 332, e-mail: sekretariat@wuozy.bialystok.pl.

We wszelkich sprawach związanych z przetwarzaniem danych osobowych możesz skontaktować się z naszym Inspektorem Ochrony Danych dostępnym pod adresem e-mail: iod@wuozy.bialystok.pl.

Szczegółowe informacje dotyczące przetwarzania danych osobowych można odnaleźć na naszej stronie internetowej w zakładce RODO.

